

ABORDĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE ȘI STRUCTURAL-SISTEMICE ALE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

DOI: 10.5281/zenodo.4509374

CZU: 327

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar **Victor JUC**

Premiul în domeniul drept și științe politice „Constantin Stere” pentru 2018–2019

E-mail: juc.victor@gmail.com

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

CONCEPTUAL-THEORETICAL AND STRUCTURAL-SYSTEMIC APPROACHES TO INTERNATIONAL RELATIONS

Summary. In this article, two blocks of problems were highlighted: the definition of the categorial-ideational apparatus and the conceptual-theoretical foundations of structural-systemic research of international relations and the analysis of the evolution of international systems in the conditions of structural transformations and international order / order in the context of changing configuration types after the end of the Cold War. International relations in the post-Cold War period have two stages in their evolution, through the alternation of stages of cooperation and conflict, and the structure of the post-bipolar international system until the events of September 11, 2001 was uni-polycentric, later becoming polycentric.

Keywords: international relations, international order, world order, international system, the post-war period, structure, model, alternation, cooperation, conflict, center.

Rezumat. În acest articol și-au găsit reliefare două blocuri de probleme: definirea aparatului categorial-ideatic și a fundamentelor conceptual-teoretice de cercetare sub aspect structural-sistemic al relațiilor internaționale și analiza evoluției sistemelor internaționale în condițiile transformărilor de structură și a ordinii internaționale/ordinii mondiale în contextul modificării tipurilor de configurație după încheierea războiului rece. Relațiile internaționale din perioada postrăzboi rece cunosc două etape în evoluția lor, prin alternanța etapelor de cooperare și conflict, iar structura sistemului internațional postbipolar până la evenimentele din 11 septembrie 2001 a fost uni-policentristă, devenind ulterior policentristă.

Cuvinte-cheie: relații internaționale, ordine internațională, ordine mondială, sistem internațional, perioada postrăzboi rece, structură, model, alternanță, cooperare, conflict, centru.

Actualitatea subiectelor abordate este determinată de necesitatea de a elucida fundamentele structural-sistemic de cercetare a relațiilor internaționale și de a analiza schimbările care s-au produs după sfârșitul războiului rece cu impact asupra modelului de ordine mondială și a structurii sistemului internațional în proces de reconfigurare.

Metodologia investigațiilor științifice este fundamentată pe cercetări interdisciplinare în plan metodologic propriu-zis și multidisciplinare sub aspect epistemologic, incluzând și unele valențe de factură praxiologică, prin aplicarea necontradictorie a binomului agent-structură, ambele părți componente fiind formatoare de sistem.

Ipoieza științifică pe care o fundamentăm este că relațiile internaționale, inclusiv din perioada postrăzboi rece, evoluează prin alternanța conflictului (total sau relativ) și cooperării (relative): în condițiile postrăzboi rece perioada de cooperare a cuprins anii 1989/1991–2014/2015, iar cea de conflict a început din 2014/2015.

ABORDĂRI ALE CONCEPTELOR DE ORDINE INTERNAȚIONALĂ ȘI ORDINE MONDIALĂ

Relațiile internaționale se exprimă prin alternanța perioadelor de conflicte și de cooperare, ele nu prezintă, prin esență, o „stare naturală” sau o „stare de război”, ci conțin un anumit minimum de unitate și organizare, fapt care indică asupra existenței unui nivel fie mai ridicat, fie mai redus de ordine pe arena internațională. Referindu-se, în aspect general, la ordinea din viața socială, H. Bull o numește „un model care conduce la un rezultat deosebit, un aranjament care promovează anumite scopuri sau valori” [1, p. 2], pe când St. Hoffmann propune altă definiție a ordinii sociale, incluzând „normele, principiile și procesele care asigură satisfacerea necesităților fundamentale ale grupurilor sociale” [2, p. 75].

În această ordine de idei, determinăm că s-au conturat două abordări ale conceptelor de ordine și de ordine mondială, chiar dacă diferențele sunt puțin

sesizabile, în special în contextul utilizării mai multor noțiuni aflate în conexiune genetică: H. Bull tratează ordinea în politica mondială ca pe o stare de lucruri, fiind urmărită confirmarea caracteristicilor fundamentale ale tradiției grotiene în cercetarea Relațiilor Internaționale, în sensul de a identifica ideile de consolidare a elementelor de „societate internațională” în cadrul fiecărui sistem internațional. Potrivit accepției lui St. Hoffmann, ordinea mondială reprezintă, mai degrabă, o valoare și un obiectiv, dar cu puține șanse de realizare din cauza trăsăturilor definitorii ale mediului internațional. Nu împărtășim concepțiile lui H. Bull privind societatea internațională edificată pe „interese și valori comune provenite dintr-o cultură sau civilizație comună”, deoarece considerăm fondată ideea lui J.-J. Rousseau despre imposibilitatea existenței unei „societăți generale” a omenirii: exemple istorice propuse în calitate de argumente se dovedesc a fi, mai degrabă, tendințe de instaurare a imperiilor pe unele teritorii care cuprind elemente omogene ale unor civilizații, pe când lumea contemporană, chiar și în pofida aprofundării dimensiunii cultural-sociale a globalizării, se mai caracterizează, potrivit estimării lui A. Tokunov, prin pluralism cultural, nemaivorbind de pronosticurile lui S. Huntington cu privire la „ciocnirea civilizațiilor”. Societatea internațională, conform asumțiilor lui H. Bull, prezintă, prin esența sa, o tentativă a statelor de a reglementa conflictele și a coopera fără un guvern care să le conducă și deloc nu este lipsită de temei ideea lui S. Guzzini, care aseamănă sistemul internațional descris de către analistul englez cu o societate singulară în felul său, „comparabilă mai degrabă cu unele societăți primitive explorate de antropologi” [3, p. 95]. Deși H. Bull s-a disociat de realismul politic, R. Little afirmă, puțin convingător în opinia noastră, deoarece argumentele nu sunt suficiente, că atât școala engleză în domeniu, cât și realismul clasic au acceptat ideea de societate internațională, ambele demersuri recunoscând că există reglementări constante ale comportamentului internațional de către un corp prestabilit de norme, dat fiind că în condițiile războiului rece apare o „balanță nouă de putere”. Valoarea societății internaționale, în opinia lui A. Vincent, rezidă în a introduce ordine în lumea anarhică prin orientarea comportamentului internațional spre respectarea principiilor normative, iar H. Morgenthau propune balanța de putere în calitate de modalitate de corectare și control al comportamentului actorilor, în cadrul căreia coexistă forța normelor morale și înfrânarea tendințelor distructive, violente prin mijloace coercitive, dat fiind că moralitatea internă nu poate fi ridicată la norma internațională. Specificăm totuși, că „societatea internațională” rămâne un concept care nu

este acceptat în alte medii academice decât cel englez, chiar dacă A. Linklater a încercat să-l acomodeze la condițiile postrăzboi rece prin raportarea la principiile suveranității de stat, urmărind să identifice noi forme de „cetățenie postwestfalică”, care devin mai evidente în politica mondială contemporană.

Cu titlul de precizare teoretico-metodologică notăm că vom aborda conceptul de ordine în politica mondială în sensul de *stare de lucruri, incluzând și reflectând diferite tipuri și niveluri de relații dintre actorii internaționali și transnaționali în totalitatea lor*. Este important de remarcat, de asemenea, că în special construcțiile teoretice fundamentate de H. Bull, dar și într-o măsură mai mică cele propuse de St. Hoffmann, care a apreciat înalt relevanța științifică a rezultatelor obținute de cercetătorul englez, sunt considerate de referință, deși niciunul dintre ei, dar nici alți specialiști în domeniu, n-au reușit sau nici nu și-au propus să realizeze o analiză explicită și atotcuprinzătoare a conexiunii dintre conceptele de ordine în viața socială și ordine în politica internațională/mondială abordate atât sub aspect general, cât și în plan concret-istoric. Chiar și în perioada postrăzboi rece, având la bază acest fond de idei, elaborările științifice nu se dovedesc a fi altceva decât dezvoltări, diversificări. P. de Senarclens, referindu-se exclusiv la ordinea internațională, acordă primordialitate culturii diplomatice și juridice comune, dat fiind că „pentru a-și realiza ambițiile, statele nu recurg exclusiv la agresiune, ci acceptă negocierile și se supun procedurilor de reglementare a litigiilor, caută să identifice mijloace reciproc acceptabile de valorificare a obiectivelor comune și își asumă diferite obligațiuni ce decurg din cutumă, tratate și recomandări ale forurilor internaționale” [4, p. 105]. Considerăm că relația dintre „ordinea în viața socială” și „ordinea în politica mondială”, în ultimul caz luându-se în calcul limitele spațial-temporale, este exprimată prin obiectivele comune atât ale oamenilor organizați în societate de diferit caracter, cât și ale statelor și altor actori nestatali către supraviețuire și securitate, bunăstare și dezvoltare.

Se cuvine de notat că „ordinea în politica mondială” își găsește expresie prin două sintagme: H. Bull, urmat de St. Hoffmann, face distincție între „ordinea internațională”, asociată cu ordinea interstatală și „ordinea mondială”, aceasta din urmă fiind de conținut mai larg, o include pe prima și se referă, în accepția cercetătorului englez, la „omenire ca întreg”. Alți cercetători sunt mai puțin preocupați de rigorile academice și utilizează aleatoriu termenii de „ordinea internațională” (P. de Senarclens) sau de „ordine mondială” (T. Knutsen, J. Ruggie), subînțelegându-se „ordinea interstatală” în ambele cazuri.

Sintagma „ordine internațională”, în opinia noastră, nu mai corespunde adecvat realităților complexe ale relațiilor internaționale postrăzboi rece, din cauza că sunt prezenți, nu în calitate de simpli figuranți, și alți actori decât statele, fiind tot mai evidente unele trăsături ale medievalismului sau utilizând alți termeni, ale sistemului prewestfalic. A. Bogaturov exprimă părerea că „ordinea mondială” în lumea contemporană nu este de caracter universal, fiind mai îngustă decât „ordinea internațională”, dar, totodată, admite perspectivele expansiunii pe scară planetară a noilor actori. El definește trei abordări în interpretarea ordinii: *realistă* – pune accentul pe corelația dintre potențialele de care dispun principalii actori din cadrul sistemului; *social-constructivistă* – manifestă interes față de regulile de comportament ale statelor și ale conducătorilor, concepute în dinamica dezvoltării și interacțiunilor; *instituționalistă* – mizează pe instrumentare de reglementare, a căror bază este edificată de instituțiile internaționale, concepute în calitate de mecanisme de asigurare a cooperării internaționale, având impact asupra comportamentului statelor în interesul comunității internaționale.

R. Gilpin menționează că ordinea sistemică în relațiile internaționale este determinată, mai cu seamă, de prezența unor reguli de comportament, a căror schimbare poate provoca modificarea unui anumit tip de ordine cu altul. J. Ikenberry, ca și L. Miller, concepe ordinea nu ca pe o „stare”, ci în spiritul „modului de acțiune” în adoptarea deciziilor în cadrul ierarhiei existente în relațiile internaționale, însăși ierarhia întruchipează un anumit nivel de ordine. El propune un model analitic binar, care presupune corelarea a două elemente, ideile și instituțiile, pe de o parte, iar pe de alta, potențialul statului-hegemon, și în baza lui definește trei tipuri (de ordine internațională în istoria relațiilor internaționale) – echilibrat, hegemonist și constituțional. J. Ikenberry acreditează ideea că este esențială prezența regulilor și principiilor general acceptate de care actorii se conduc în relațiile mutuale, ordinea fondată în exclusivitate pe raportul de forță este considerată „neconstituțională”, pe când „constituționalitatea” se exprimă în activitatea organizațiilor și altor instituții interstatale ale căror obiective majore constau în „asigurarea reprezentării mai echitabile a intereselor țărilor mai puțin puternice în adoptarea deciziilor internaționale de semnificație”. N. Kosolapov susține că „ordinea mondială nu este altceva decât o perioadă bine identificată în timp și poziționată în spațiile fizic și internațional-politic pe durata căreia rămân neschimbate componența subiectelor formatoare de sistem, configurația relațiilor și interdependențelor pe care le stabilesc, limitele și posibilitățile instituite

pentru ceilalți participanți la sistemul de relații internaționale [5, p. 308]. Superioritatea analitică a acestei definiții, consideră F. Voytolovski, constă în posibilitatea de a trata ordinea mondială ca pe „o etapă care se caracterizează printr-o stare relativă de stabilizare din cadrul sistemului de relații internaționale, pe a cărei durată însuși sistemul încă nu s-a stabilizat” [6].

Cu titlul de definiție a sintagmei „ordine mondială” propunem următoarea: ordinea mondială se exprimă prin *totalitatea modelelor de interacțiune și interdependență economică, socială și demografică, politică, geopolitică și militară, cultural-civilizațională, ecologică și informațional-tehnologică dintre actorii relațiilor internaționale și transnaționale în cadrul sistemului internațional global*. Prin sintagma „politică mondială” avem în vedere *activitatea actorilor relațiilor internaționale și transnaționale pe arena mondială*. L. Jensen și L. Miller consideră pe bună dreptate că politica mondială se focusează spre situația globală contemporană, dat fiind că nu numai statele-națiune, dar și alți actori se dovedesc a fi capabili să influențeze asupra comunicării pe arena mondială, iar politica internațională se referă în exclusivitate la realitățile interstatale [7, p. 5-6]. Conceptul de ordine mondială practic a pierdut din semnificație filosofică, etico-juridică și a devenit operațional pentru descrierea relațiilor internaționale, care au depășit cadrul strict „stat-centrist”.

Vom preciza că ordinea mondială postrăzboi rece s-a format într-un mediu descentralizat, alinear și sinergetic, deoarece extinderea numărului de participanți ai procesului colectiv de adoptare a deciziilor la nivel internațional, chiar și în condițiile polarității, a subminat într-o anumită măsură structura ierarhică tradițională de guvernare, statele naționale și organizațiile internaționale guvernamentale păstrând statutul de cei mai importanți actori internaționali, fiind urmate de corporațiile transnaționale și organizațiile internaționale nonguvernamentale.

O concluzie preliminară demonstrează că ordinea mondială se asociază cu „un model” de interacțiuni din cadrul sistemelor internaționale care se produc într-un interval de timp, modalitățile de structurare ale relațiilor dintre actorii internaționali/transnaționali și procesele care se desfășoară determinându-le atât trăsăturile definitorii, cât și particularitățile. Conform asumției lui T. Knutsen, dinamica competițiilor și rivalităților atribuie ordinii mondiale „un caracter fluid și schimbător” din cauza că „în sistem capacitățile sunt distribuite în mod inegal”. Este important de notat că noțiunea de sistem sau, în termenii folosiți de St. Hoffmann, „ideea sistemelor” a fost pe larg explorată în plan teoretico-metodologic, istoric și tipologic, însă în marea majoritate

a cazurilor nu este definită și investigată relația dintre ordinea mondială și sistemele internaționale, cauza fiind, considerăm noi, alt conținut imprimat conceptului de ordine mondială decât cel pe care îl avansăm. Specificăm lapidar că D. Easton este unul dintre cercetătorii care a supus analizei fundamentale sistemul politic, Ph. Braillard a investigat conexiunea dintre sistemele sociale și sistemele internaționale, G. Modelski și R. Rosecrance au studiat istoria sistemelor internaționale, K. Waltz și M. Kaplan au elaborat conceptul de structură, iar schimbările de sistem sunt elucidate de R. Aron și R. Gilpin [8, p. 75]. B. Buzan și R. Little sunt de altă părere, menționând că „sistemul internațional rămâne un concept vag și descris aproape invariabil, în termeni unidimensionali, preocupările teoretice fiind canalizate pe modelul wesfalic” [9, p. 19].

TIPURI DE STRUCTURI ALE SISTEMULUI INTERNAȚIONAL

Dimensiunile ordinii mondiale raportate la sistemele internaționale se exprimă prin două tipuri de structuri:

- polaritatea – asociindu-se cu dimensiunea orizontală, definește relațiile dintre actorii principali din cadrul sistemului, înregimentând atât tipurile clasice de structuri (unipolaritatea, bipolaritatea și multipolaritatea), cât și cele hibride;

- stratificarea – vizează funcționalitatea pe verticală a relațiilor dintre actori și caracterul eterogen al raporturilor asimetrice, cu precădere dintre marile puteri, care formează „centrul” sistemului și celelalte state, poziționate la „semiperiferie” și la „periferia lui”.

K. Waltz consideră că „o schimbare structurală practic se dovedește a fi o revoluție” produsă în principiul ordonator al sistemului sau „o modificare în distribuția capabilităților între unitățile lui” [10, p. 108, 141]. Referindu-se la aceste supoziții, J. Ruggie este de părere că teoria lui K. Waltz ignoră deosebiriile dintre sisteme alcătuite din diferite tipuri de unități, iar R. Keohane o apreciază ca fiind „atât de generală, încât trece cu greu testele dificile pe care ea însăși le stabilește” pentru o asemenea construcție teoretică. M. Kaplan, din contra, este de părere că schimbările sunt determinate de comportamentul actorilor, statele fiind „surse perturbatoare din afara sistemului”. R. Rosecrance a catalogat și el statele drept „o sursă perturbatoare” fie „într-o măsură mai mare, dacă elitele lor sunt revoluționare și nu dețin control sigur asupra unei cantități mari de resurse disponibile”, fie „într-o măsură mai mică, dacă elitele lor sunt conservatoare și posedă control sigur asupra unei cantități restrânse de resurse”.

În tentativa de a explica schimbarea sistemelor internaționale de state, R. Gilpin a elaborat teoria opțiunii raționale, bazată pe unele ipoteze ale teoriei microeconomice a alegerii raționale, prin care el definește trei tipuri de schimbări: prin interacțiune – se referă la schimbarea relațiilor interstatale într-un anumit cadru al echilibrului de putere; sistemică – vizează guvernarea generală a sistemului, numărul marilor puteri și schimbarea identității puterilor dominante, schimbările se produc printr-un război în interiorul sistemului, izbucnit în urma provocărilor la adresa distribuției de putere existentă sau a încercărilor de a o menține; schimbarea sistemelor – prevede transformarea fundamentală a actorilor și a naturii sistemului. Schimbarea ciclică în cadrul sistemului internațional este determinată de cinci principii: un sistem internațional este stabil, adică se află în echilibru, dacă niciun stat nu consideră că schimbarea este profitabilă; un stat va căuta să schimbe sistemul internațional dacă beneficiile așteptate depășesc costurile presupuse; un stat va încerca să schimbe sistemul internațional prin expansiune teritorială, expansiune politică sau economică până când costurile marginale ale unei viitoare schimbări sunt egale sau mai mari decât beneficiile așteptate; odată ce se ajunge la un echilibru între costurile și beneficiile unei viitoare schimbări și expansiunea este atinsă, costurile economice de menținere a status-quo-ului tind să crească mai repede decât capacitatea economică de a-l susține; în cazul dacă dezechilibrul din cadrul sistemului internațional nu este depășit, sistemul se va schimba și se va stabili un echilibru nou, care va reflecta redistribuția puterii [11, p. 35-36]. R. Gilpin susține că în plan istoric sistemele internaționale au fost structurate în trei maniere: o structură de control imperială sau hegemonică, în care un singur stat domină sistemul; o structură de control bipolară, în care sistemul internațional este controlat de două state puternice; o structură a balanței de putere, în care trei sau mai multe state își reglementează reciproc activitățile.

Prin urmare, conform construcției teoretice a lui R. Gilpin, sistemul internațional fiind centrat din 1648 pe state naționale, practic este supus schimbărilor sistemice, stabilitatea sau instabilitatea lui depinzând de existența unui hegemon politic și economic, cum a fost Marea Britanie în secolul al XIX-lea sau se dovedesc a fi Statele Unite ale Americii după 1945. Mecanismul principal de realizare a schimbării a fost „războiul hegemonic” sau, în termenii lui R. Aron, „războiul general”, acesta determină, în ultimă instanță, statul sau statele care vor domina și guverna sistemul, factorii motivaționali ai schimbării fiind de caracter teritorial, de caracter social-demografic

sau tehnologic-militar. Autoritatea puterii-hegemon se află în descreștere pe măsură ce costurile dominației încep a fi mai mari decât avantajele, oponentii nu vor ezita s-o conteste, provocându-se instabilitate și dezechilibru, dar care sunt remediate prin război. Referindu-se din perspectiva securității la același subiect al declinului puterilor hegemonice, cu precădere în perioada contemporană, ordine care se răsfrânge asupra stabilității, B. Buzan menționează că acestea se erodează datorită „autoepuizării economice pe termen lung prin export de inflație, transfer de capital și de tehnologii, sporire a rigidității structurale în plan economic ca rezultat al cererilor sociopolitice provenite din experiența puterii și a succesului, precum și a costurilor disproporționate, în special de caracter militar, care împovărează economia hegemonului în relațiile cu rivalii săi” [12, p. 621].

St. Hoffmann, evaluând teoria lui R. Gilpin care susține că pentru ca un anumit tip de ordine economică internațională să funcționeze, statul hegemon trebuie să stabilizeze relațiile monetare și comerțul internațional, să asigure redistribuirea capitalului prin asistență externă și să dispună de un mecanism de sancționare a actorilor care abuzează de sistem [13, p. 274-275], conchide că aceasta „oferă o expunere mai bună a sistemului economic internațional decât a celui politic”, pe când în accepția lui R. Keohane, teoria „nu reflectă bine ascensiunea unității hegemonice și nu clarifică de ce mai degrabă apar unii adversari decât alții”. În același timp, urmărind să contribuie la elaborarea unei teorii a stabilității hegemonice, R. Keohane subliniază că „structurile hegemonice ale puterii, dominate de o singură țară, contribuie într-o mare măsură la dezvoltarea regimurilor internaționale puternice, ale căror reguli sunt relativ precise și bine asimilate. Este de așteptat, în sensul elucidat de idei, afirma cercetătorul american la începutul anilor '80 ai secolului al XX-lea, ca declinul structurilor hegemonice de putere să prevestească decăderea forței regimurilor economice internaționale corespunzătoare” [3, p. 271]. La rândul său, încercând să definească nou-tatea de conținut în teoria lui R. Keohane, dar fiind marcat de realitățile din condițiile războiului rece, D. Snidal exprimă opinia că aceasta nu se rezumă la afirmația, potrivit căreia „actorii principali pot impune un regim în politica internațională, ci la înțelesul pe care îl imprimă acțiunii colective și la concluzia că hegemonia este benefică într-un sens larg”.

R. Cox abordează hegemonia în spirit neomarxist, în sensul fundamentat de A. Gramsci, ca unitate a structurii și suprastructurii, adică puterea bazată pe dominație asupra producției este exprimată printr-o ideologie care încorporează sau compromisul, sau

consensul dintre grupurile dominate și grupurile dominante. R. Cox este de părere că hegemonia la nivel global nu poate fi echivalată sub aspect realist cu dominația simplă, deoarece realismul nu face decât să perpetueze supremația celor doi actori majori asupra restului lumii, dar, totodată, nu poate fi tratată nici în accepție neoliberală, ca bun public de urmărit, dat fiind că instituționalismul neoliberal nu proclamă decât interesele hegemoniilor, propunându-le întregii lumi că se află în interesele tuturor, cu toate că în cazul statelor slab dezvoltate schimbul economic neîngrădit se dovedește a fi puțin profitabil sau chiar se află în defavoarea lor. Ambele teorii sunt îndreptate spre legitimarea dominației celor puternici, iar anihilarea ei poate fi realizată doar printr-un efort comun al actorilor aflați în periferia sistemului mondial, având șanse mari de reușită în condițiile crizelor inevitabile ale capitalismului [11, p. 196].

I. Wallerstein, spre deosebire de R. Gilpin sau de G. Modelski, consideră că schimbările structurale se produc nu pe orizontală, ci pe verticală, mai ales prin extinderea pieții capitaliste, având în vedere nu „o singură putere care domină sistemul într-o anumită perioadă de timp, ci o structură în formă de trei cercuri concentrice, determinată de conexiunile economice fundamentale care lasă loc controlului exercitat asupra sistemului de către o putere-hegemon” [13, p. 17]. Structura triadică definită de J. Wallerstein, care se dovedește a fi una destul de complexă, cuprinde: centrul – include două categorii de puteri majore: statele care manifestă interese la scară globală și dispun de potențialul necesar pentru a le susține și statele care dețin influență mare asupra formării și respectării regulilor de funcționare a sistemelor internaționale, prin anumite aranjamente de caracter economic; semiperiferiile – constau din trei categorii de state: fostele puteri centrale, care se află într-o situație vădit descendentă, dar continuă să dețină o pondere importantă în sistem, puterile în devenire, care urmăresc mai cu seamă să-și sporească ponderea în relațiile internaționale și puterile regionale subsistemice, ale căror interese și capacități nu depășesc cadrul subregional, urmărind să-și consolideze ponderea și prezența subregională; periferiile – înglobează statele cu economii subdezvoltate și capacități militare foarte reduse, securitatea lor depinzând, într-o mare măsură, de aranjamentele internaționale ale puterilor majore.

Vom sublinia succint că partajarea „centru”, „semiperiferie” și „periferie” este definită în baza periodicizării evoluției sistemului mondial, fiind urmărite tendințele statelor suverane spre un anumit tip de structură. B. Buzan și R. Little consideră că I. Wallerstein a dezvoltat un model teoretic solid, dar în mod

neîntemeiat ignoră sectorul politico-militar al unui sistem mondial, costurile eliminării acestui sector fiind foarte mari. Notăm că periodizarea istorică a sistemului mondial elaborată de J. Wallerstein necesită mai multe precizări, fiind propusă, potrivit estimărilor lui St. Hoffmann, „o schemă dezvoltată în baza unor analize particulare de evenimente” [2, p. 78].

În aspect important ce vizează polaritatea ține de determinarea influenței distribuției puterii în cadrul sistemului internațional asupra stabilității lui, opiniile cercetătorilor variind în funcție de numărul poliilor, abordați în parte sau în combinații. Dat fiind că stabilirea sistemică a relațiilor internaționale prezintă temelia pentru edificarea ordinii mondiale, investigațiile sunt canalizate pe determinarea structurilor care asigură cel mai eficient echilibrul și stabilitatea, tratate sau că sunt identice, sau deosebindu-se. Este important de precizat că marea majoritate a elaborărilor științifice sunt ancorate pe tipologii cantitativiste, chiar dacă unii cercetători, cum ar fi A. Wendt, resping în general această metodologie, considerând-o, în spirit constructivist, că este nefondată din cauza că încercările de a deduce modele de stabilitate și pace prin analiza distribuirii diferite a puterii între entitățile statale se dovedesc a fi inadecvate în aspect istoric în lipsa examinării teoretice a modului în care unii actori statali înțeleg natura și identitatea amenințărilor din partea altor entități de același tip, deoarece „acționează în baza semnificațiilor constituite social pe care le au obiectele pentru ei” [11, p. 329]. Totuși, deși consideră că cel mai bun mecanism de studiere a stabilității internaționale nu este numărul variabil de mari puteri din cauza că asemenea analiză statică se dovedește a fi un obstacol în calea concentrării atenției asupra unor procese mai semnificative de interacțiune dintre state, modernității K. Deutsch și D. Singer, prin aplicarea tehnicilor matematice sofisticate ajung la concluzia că sistemul multipolar compus din cel puțin cinci mari puteri este din punct de vedere istoric mai stabil decât sistemele care includ mai puțini actori majori [11, p. 290]. În cadrul ordinii multipolare se atestă o distribuție relativ egală a puterii în rândurile actorilor majori și deci, este imposibil ca unul să predomină asupra celorlalți, ordine care ar trebui să restrângă aria opțiunilor de natură violentă și să garanteze stabilitatea sistemului internațional. Totodată, K. Deutsch este de părere că acest tip de sistem internațional se dovedește a fi predispus la instabilitate structurală internă, determinată de concentrarea de forțe în formatul unei coaliții în raportul nu de trei la doi, ci de patru la unu.

M. Haas consideră că monopolaritatea se distinge prin gradul cel mai înalt de stabilitate, bipolaritatea se asociază cu războaie îndelungate, dat fiind că unii actori

încearcă să modifice „repartizarea resurselor”, iar în cadrul multipolarității există un număr mare de conflicte, dar care de cele mai multe ori nu provoacă schimbări cardinale în sistem. Multipolaritatea este mai stabilă decât bipolaritatea, „stabilitatea” fiind concepută ca păstrare a numărului centrelor de forță, iar „instabilitatea” este determinată de numărul războaielor care se desfășoară în cadrul sistemului internațional. P. Hassner din contra, este de părere că numărul mare al centrelor de forță riscă să devină, mai degrabă, o sursă a evenimentelor imprevizibile și a dezordinii necontrolate, decât de reținere, subliniind că în lumea bipolară s-a stabilit echilibrul nuclear între supraputeri. E. Mansfield și J. Ikenberry, în special ultimul, de asemenea consideră că ordinea unipolară se dovedește a fi cea mai eficientă formă de asigurare a stabilității în sistemul internațional datorită capacității puterii-hegemon de a domina asupra oricărei coaliții și de a interveni în conflicte generatoare de instabilitate prin inhibarea dispozițiilor belicoase [14, p. 22-24]. În aceeași ordine de idei, D. Wilkinson afirmă că „sistemul unipolar asigură cel mai eficient stabilitatea internă și poate dura mai multe decenii, configurația unipolară dispune de factori interni care se reglează de la sine” [15, p. 141].

Argumentând că „mai mic” este mai preferabil decât „mic”, K. Waltz exprimă convingerea că sistemele internaționale mai mici la număr sunt mai stabile, iar membrii lor se dovedesc a fi capabili într-o măsură mai mare să administreze afacerile în beneficiul lor reciproc, sistemele stabile fiind „autoconsolidante, deoarece înțelegerea comportamentului celorlalți, încheierea de acorduri cu ei și menținerea sub control a respectării lor devin mult mai ușor de realizat printr-o experiență continuă”. În condițiile sistemului bipolar interdependența este scăzută, liderii de alianță alcătuiesc strategiile pornind de la calculele proprii cu privire la interese, fiind liberi să-și urmeze linia strategică trasată, care este îndreptată, cu predilecție, spre înfruntarea principalului adversar. Supraputerile trebuie să se înfrunte reciproc, principalele constrângeri fiind provocate nu atât de acțiunile propriilor asociați, cât de acțiunile adversarului global. În lumea multipolară pericolele sunt distribuite difuz, responsabilitățile sunt neclare, interdependența fiind ridicată din cauza că statele deseori își pun resursele în comun pentru a le servi intereselor. În cadrul sistemului multipolar puterile depind una de alta, „dificultățile ies la iveală mai ales în momentul în care unele state le amenință pe altele, în timp ce alinierele se dovedesc a fi incerte” [10, p. 225].

J. Mearsheimer susține că în condițiile anarhiei și dilemei securității actorii majori caută să-și maximizeze puterea relativă în raport cu ai lor competitori, urmărind să-și instaureze hegemonia. El definește

structura internațională prin două criterii: distribuția capacităților, prezente fie la vedere, fie latente din sistem și decalajul dintre primele două state. În baza primului criteriu, se deosebesc sisteme internaționale multipolare și bipolare, iar conform celui de al doilea – sisteme echilibrate și neechilibrate. Drept rezultat al combinării acestor criterii, cercetătorul a identificat patru tipuri de sisteme: multipolar echilibrat, multipolar neechilibrat, bipolar echilibrat și bipolar neechilibrat, precizând că numai primele trei s-au regăsit în realitate. Sistemele multipolare se dovedesc a fi mai instabile și, prin urmare, mai predispușe către război decât cele bipolare, cauzele fiind următoarele: numărul mai mare de actori importanți sporește oportunitățile de război, fiindcă apar mai multe situații de conflict; asimetriile de putere, acordându-se prioritate transferării responsabilității în dauna contrabalansării, fapt care face dificilă prevenirea războiului; sporește riscul erorilor de calcul cu privire la puterea relativă, dar și hotărârea statelor de a-și realiza interesele. Multipolaritatea neechilibrată este mult mai predispusă către război decât cea echilibrată, dat fiind că există tendința hegemonului potențial de a forța obținerea hegemoniei regionale și respectiv, gradul sporit al fricii la nivelul celorlalte state, care poate să le inspire către adoptarea politicilor riscantului regional [3 p. 132-133]. Ch. Kupchan, supunând analizei construcția lui J. Mearsheimer, a identificat unele contradicții între prescripțiile teoretice, cum ar fi dobândirea de către Statele Unite a hegemoniei continentale în secolul al XIX-lea, care nu s-a realizat nici prin război și nici prin lipsa contrabalansării din partea altor state din „lumea nouă”.

Cercetând în exclusivitate numai relațiile interstatale din domeniul strategic-diplomatic, R. Aron definește prin sintagma „configurația raporturilor de forțe” două tipuri de sisteme, iar binomul „omogenitate/eterogenitate” este aplicat pentru a determina modalitățile de asigurare a echilibrului și stabilității lor. Sistemul echilibrului multipolar este rezultat al compromisiului între starea naturală și dominația legilor: statele recunosc dreptul reciproc la existență, tind să păstreze echilibrul și manifestă un anumit grad de solidaritate. Sistemul echilibrului bipolar se distinge printr-un nivel mai înalt de eterogenitate, statele fiind împărțite în trei grupuri: liderii de alianțe, statele afiliate în coaliții și statele neangajate în conflicte. În acest sens, sistemul bipolar nu se dovedește a fi mai nestabil și mai afectat de războaie decât sistemul multipolar, însă mai degrabă poate să provoace un război global din cauza că fiecare conflict local zdruncină sistemul internațional. Totuși, R. Aron nu precizează deliberat tipul de sistem care ar fi mai stabil: făcând uz de categoria echi-

librului de forțe în calitate de instrument definitoriu de investigație științifică și supraapreciind neîntemeiat, în opinia noastră, ponderea conflictelor locale în relațiile internaționale din lumea bipolară (relațiile internaționale sunt caracterizate ca fiind „multiplicitate a centrelor de decizie și, în această bază, riscul crescând al războiului” [16 p. 28]. Cercetătorul consideră, ca și M. Kaplan sau St. Hoffmann, că tipul de structură bipolară se dovedește a fi mai instabil în comparație cu multipolaritatea. „În cadrul sistemelor bipolare, menționează St. Hoffmann (comparativ cu structura multipolară – n.n.), predomină mai degrabă dialectica ostilităților” [2, p. 81]. Ideea comună împărtășită de acești trei cercetători de marcă este că nu contează atât aspectul numeric în asigurarea stabilității sistemului, cât relațiile dintre poli, deși în mod natural nu pot să nu existe diferențe care provin din definirea rolului structurii: potrivit opiniei lui R. Aron, modul de constituire a polilor sistemului internațional se dovedește a fi cu mult mai relevant decât numărul lor, în timp ce M. Kaplan susține că politica internațională în general este dominată de subsisteme, dar care se erodează ușor. Considerăm că R. Aron a exagerat într-o anumită măsură influența perturbatoare a conflictelor de nivel subregional asupra stabilității sistemelor bipolare, această estimare fiind relevantă în cazul bipolarității descrise de Tucidide. De fapt, K. Waltz a remarcat absolut corect că în lumea contemporană bipolară terții, inclusiv cu statut de mari puteri, n-au fost în stare „să distorsioneze în mod dezastruos echilibrul” între supraputeri, ponderea globală redusă a Mișcării de Non-liniere confirmând justetea acestei idei, precizăm noi.

Nici St. Hoffmann n-a nominalizat deschis tipul cel mai stabil de sistem internațional, el înclinând, alături de R. Aron, spre echilibrul multipolar, care „a funcționat efectiv” în urma tratatelor de la Westfalia, chiar dacă a fost „tulburat... de numeroase războaie limitate, însă acestea rareori au afectat populația civilă”. Sistemul contemporan bipolar s-a caracterizat prin eterogenitate în valori și mai multe niveluri ale competiției și rivalității, fiind compus din centrul care cuprindea taberele supraputerilor și periferia neomogenă, fragmentată în subsisteme în funcție de gradul de prezență și de influență ale celor doi actori majori. Schimbarea sistemelor internaționale s-a succedat prin „mijlocirea războaielor generale, care... n-au fost întotdeauna inevitabile” [2, p. 111]. Elaborând concepția mizelor conflictului în calitate de instrument de analiză care include structura sistemului și starea tehnologiei conflictului, el face distincție dintre sisteme stabile și sisteme revoluționare: mizele conflictului într-un sistem stabil sunt limitate, iar relațiile dintre actori se caracterizează prin moderație în amploare și mijloace,

pe când sistemul revoluționar este extrem de instabil din cauza că moderația dispare și, în plus, se produce o revoluție în tehnologia conflictului sau o transformare a structurii lumii. Distincțiile dintre sistemele stabile și sistemele revoluționare sunt determinate de impactul binomului „acceptare și acord/neacceptare și dezacord” asupra valorilor și regulilor de desfășurare a competiției între actori, în special între protagoniștii principali. Sistemele stabile sau „moderate” se caracterizează prin multipolaritate în distribuirea puterii și omogenitate în scopurile trasate și mijloacele utilizate de state, pe când sistemele revoluționare se dovedesc a fi bipolare în distribuirea puterii și eterogene în calitățile actorilor. În tentativa de a identifica particularitățile „sistemului politic mondial bipolar”, St. Hoffmann consideră că acesta se dovedește a fi, în același timp, „și revoluționar, și moderat”, invocând posibilitatea „distrugerii reciproce asigurate”. Această „inconsecvență” a fost numită de K. Waltz o „neclaritate descurajantă” de poziție, dar nu este mai puțin adevărat că el însuși a crezut că „armamentul nuclear face ca lumea bipolară să fie moderată”, chiar dacă, potrivit aprecierilor lui H. Mouritzen, care face mai multe comentarii la adresa teoriei waltziene, îl consideră important în contextul teoriei sale, deși secundar în raport cu distribuția capabilităților.

Conform aserțiunii lui H. Kissinger, sistemul internațional este compus din elemente aflate în interconexiune și, totodată, în mișcare neîntreruptă, însă traiectoriile lui sunt determinate doar de caracteristicile unităților de bază. Deși „ordinea mondială reflectă tendințele către permanență”, tipul acesteia depinde de aspirațiile actorilor „care o configurează” și, pe măsură ce componentele sistemului internațional își transformă caracterul, „se produce inevitabil perioada zdruncinărilor” [17, p. 734-735]. Cercetătorul și omul politic face distincție între ordinea internațională legitimă și ordinea internațională revoluționară, în primul caz acest aranjament este acceptat de toate marile puteri și tinde către stabilitate și pace, pe când în cel de-al doilea, unul sau mai mulți actori majori o resping, în sensul că refuză să trateze cu alte state în conformitate cu regulile prestabilite și devin evidente aspirațiile către instabilitate și război. „Ordinea legitimă deloc nu anulează posibilitatea conflictelor, dar le reduce esențial proporțiile, războaiele se produc numai dacă se desfășoară în numele menținerii structurii existente”, în timp ce ordinea revoluționară apare în circumstanțele în care unul sau mai mulți actori majori urmăresc modificarea structurii sistemului internațional în ansamblu: „trăsătura distinctivă a puterii revoluționare este că nimic nu poate s-o liniștească decât securitatea absolută, adică distrugerea oponentului, care este con-

siderată a fi garanție satisfăcătoare: dorința unei puteri de a fi în securitate absolută înseamnă pentru celelalte insecuritate absolută”.

Reflectând, potrivit opiniei lui H. Kissinger, tradiția internaționalismului wilsonian în tratarea relațiilor internaționale și pronunțându-se asupra dezarmării, H. Morgenthau susține că „o pace durabilă instituită în baza unui echilibru stabil de putere este construită în raport cu un cadru moral comun, care exprimă angajamentul tuturor națiunilor interesate de a respecta unele principii morale elementare, printre acestea se numără și conservarea echilibrului de putere”: dezarmarea contribuie la stabilirea ordinii internaționale și apărarea păcii mondiale prin îmbunătățirea situației politice, prin relaxarea tensiunilor și încrederea reciprocă rezultată în interesele statelor implicate [18, p. 435-438].

Fiind un proces și o stare, ordinea mondială se rezumă la anumite aranjamente din cadrul sistemului internațional, determinate de structura sistemului și de trăsăturile mediului internațional: este un proces, din cauza că se manifestă prin succedarea în plan istoric a diferitor configurații ale relațiilor internaționale; este o stare, deoarece se exprimă în forma unor interese și valori comune, cuprinzând totalitatea actorilor care prin acțiunile și interacțiunile lor formează structura. „Ordinea internațională” a reflectat caracterul relațiilor internaționale în condițiile „stat-centrismului”, fiind sinonimă cu relațiile interstatale, pe când „ordinea mondială” este expresie a sporirii gradului lor de complexitate, exprimate prin descentralizarea și multiplicarea numărului actorilor, prin extinderea unor procese provenite din amplificarea globalizării și informatizării. Sfârșitul lumii bipolare a pus sub semnul întrebării mai multe aserțiuni teoretice considerate drept axiomatice în trecut, precum „schimbarea de sistem se produce prin război” și a provocat discuții controversate privind tipul de structură a sistemului internațional și la configurația ordinii mondiale aflată în proces de reclădire. Considerăm necesar de a preciza că structurile de sistem de tip hibrid treptat au câștigat teren, înlocuindu-le pe cele clasice, de caracter strict și rigid, fiind aplicate, cu predilecție, pentru a pune în lumină trăsăturile sistemului internațional postrăzboi rece.

EDIFICAREA SISTEMULUI INTERNAȚIONAL POSTRĂZBOI RECE

Încheierea conflagrației bipolare și trecerea la configurația de tip nou a ordinii mondiale s-a produs pe cale pașnică și n-a fost instituționalizată prin tratate. Astfel, dacă aranjamentele westfalice practic au totalizat Războiul de 30 de ani și au trasat parametrii

modelului de ordine internațională multipolară, iar după cel de-al Doilea Război Mondial s-au creat circumstanțe favorabile pentru instituționalizarea și consolidarea bipolarității din cauza conflictului genetic dintre cele două sisteme, situația postrăzboi rece a debutat absolut într-un alt cadru și în alte condiții. În perioada postbipolară are loc descentralizarea relațiilor internaționale prin apariția sau reactualizarea unor factori generatori de conflict, prezența unor state rebele (asistemice sau eșuate), extinderea „clubului nuclear”, sporirea ponderii actorilor nestatali, cu predilecție a organizațiilor internaționale guvernamentale și mișcărilor teroriste, extinderea, aprofundarea și diversificarea globalizării, apariția pe harta politică a mai multor entități statale. Dificultățile derivate din noutatea și complexitatea problemelor anunțate erau amplificate de deficiențe de caracter epistemologic și metodologic, în sensul că din cauza asimetriei structural-sistemice pe orizontală principiul balanței de forțe nu funcționa, anarhia mediului internațional a devenit mai pronunțată, iar polul „a părăsit” cadrul strict geopolitic, o pondere în creștere revenind dimensiunii geoeconomice. Globalizarea și informatizarea a favorizat eroziunea suveranității de stat, demolând în anumită măsură „stat-centrismul” relațiilor internaționale, baza politico-ideologică a conflictului global a fost surpată și a oferit loc construcțiilor teoretice.

Prin urmare, încheierea războiului rece a bulversat profund mediile oamenilor politici și cercurile de specialiști în materia relațiilor internaționale, bulversarea fiind condiționată de mai mulți factori, printre care: unele aspecte ale relațiilor internaționale considerate în trecut că nu au rămas decât obiect al istoriei, au revenit inopinat pe arena mondială în condițiile noi, reactualizându-și potențialul și marcându-le caracterul și evoluția; au apărut unele probleme și împrejurări noi, necunoscute sau puțin cunoscute în trecut, dar care s-au amplificat, complicând explicarea și înțelegerea politicilor și proceselor de pe arena mondială datorită impactului său.

Formarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece s-a dovedit a fi un proces complex și multiaspectual, care și-a găsit expresie în mai multe elaborări și scenarii globale propuse de către diferite școli științifice, lideri de opinie și reprezentanți ai diverselor culturi și religii. Chiar dacă se exprimă oportunitatea identificării unor forme mai constructive și mai puțin violente de interacțiune a actorilor internaționali, multe modele poartă amprenta logicii conflictuale dintre poli, acestea din urmă primind alături de tratarea tradițională, în spirit realist, altă dimensiune, extrasă fie din reflectarea noilor realități, fie din speculații intelectuale. Cert este că polaritatea rămâne problema de

bază a configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional, polul fiind abordat în sens geopolitic, dar și dintr-o perspectivă mai largă, incluzând aspecte geoeconomice, georeligioase și de altă sorginte, care în totalitatea lor sau în parte imprimă acestui concept un conținut nou. Vom menționa că „polul” interpretat în sens îngust, geopolitic, nu mai reflectă plenar realitățile din lumea contemporană, cu atât mai mult că îi revine un statut conceptual și organizațional mult mai elevat în tentativele de explicare și de înțelegere a conținutului relațiilor internaționale postrăzboi rece.

Considerăm că ordinea mondială și, implicit, sistemul internațional postrăzboi rece din prima perioadă (1989/1991–2014/2015) n-au fost prin configurația sa și, respectiv, prin structură, nici monopolare, nici bipolare și nici chiar multipolare, din cauza că polul, prin caracterul său, reprezintă un punct distinct și determinant, spre care alți actori, cu pondere mai mică, gravitează din diferite motive: interes, teamă, impunere, tradiție, convingere sau autoritate. Lumea din ultimul deceniu al secolului al XX-lea și de la începutul secolului al XXI-lea gradual a devenit una policentristă, în sensul că s-au cristalizat și au fost prezente câteva centre de putere (Asociația Nord-Americană de Liber Schimb, Cooperarea Economică Asiatico-Pacifcă, Uniunea Europeană), fiecare incluzând un anumit număr de state reunite sub diferite forme. Aceste aranjamente nu exclud, ci din contra, presupun existența diferitor ierarhii structurale în cadrul sistemului internațional, cu atât mai mult că în funcție de raporturile de forțe în schimbare, permanent se produc diferite replieri de poziții, redistribuiri de roluri și reconfigurarea sferelor de influență. Structura nu putea fi de tip unipolar din cauza că nu toate statele recunoșteau hegemonia americană, contestând-o frecvent și cu diferită intensitate, cum ar fi Grupul BRICS (Brazilia, Rusia, China, India, Republica Sud-Africană) sau statele declarate asistemice (Iran, Irak, Libia, Coreea de Nord) și, prin urmare, nu toți actorii au gravitat spre Statele Unite ale Americii, care, în pofida supremației mondiale deținute și statutului de principală putere, mai degrabă se dovedea a fi prima printre egalii într-un club select, gradul aplicat de influență, chiar dacă uneori exagerat, se afla în concordanță cu responsabilitățile asumate și exigențele anunțate. Structura nu a fost bipolară din cauza că nu exista al doilea pol, deși admitem prezența primului și, în plus, nu am atestat conflictul multispectual dintre supraputeri, rivalitățile dintre puterile majore fiind exprimate și prin concurență economică, și prin competiție în domeniul tehnologiilor de vârf. Tipul de structură nu a fost multipolar, deoarece nu s-au format câteva poli distincte care s-ar fi contrabalansat reciproc, nu s-a produs antrenarea în captarea aderenților și extinderea

sferelor de influență, iar raporturile dintre puterile majore fiind ancorate pe diferite forme și mecanisme de cooperare și conflict. Deși mai poate fi aplicată în calitate de instrumentar de cercetare științifică și descriere a proceselor mondiale în plină desfășurare, polaritatea în forma ei clasică nu corespundea realităților fondate pe ierarhii din perioada postrăzboi rece sus invocată.

În opinia noastră, cel puțin într-un viitor mediu nicio mare putere nu va putea deveni în mod individual un pol distinct din cauza că nu va întruni toți parametrii care i-ar asigura acest statut, exceptând Statele Unite, care, în linii mari, corespund tuturor exigențelor. Totuși, evenimentele din 11 septembrie 2001 au demonstrat vulnerabilitatea Statelor Unite ale Americii și deci, gradul relativ sporit de insecuritate, cu atât mai mult că în condițiile bipolarității supra-puterile n-au fost supuse atacurilor într-o asemenea manieră directă. Celelalte puteri majore, nominalizate real sau potențial la această calitate, se confruntă cu diferite handicapuri pe care nu le vor putea depăși progresiv, ci doar atenua, în cel mai bun caz, acestea fiind de factură politico-militară și cultural-civilizațională (Japonia), socială și politico-ideologică (China), georeligioasă și socială (India), geolingvistică și social-economică (Brazilia), geopolitică, cultural-civilizațională și economică (Federația Rusă), instituțional-integraționistă în cadrul Uniunii Europene (Germania și Franța) [19, p. 87], iar situația Marii Britanii urmând să fie clarificată într-un termen mediu după ieșirea din Uniunea Europeană.

Procesele complexe de reconfigurare a modelului de ordine mondială și de transformare a structurii sistemului internațional postrăzboi rece în linii mari s-au definitivat către anul 2014 și deci, prima perioadă practic a luat sfârșit. Timpul care s-a scurs de la încheierea războiului rece n-a cuprins decât două decenii și n-a inclus durata medie de existență a unei generații, indicator utilizat ca unitate cronologică convențională pentru cercetarea derulării proceselor internaționale, prioritară pentru analiza politicii internaționale.

Reorganizarea sistemului internațional s-a dovedit a fi un proces destul de dinamic, din care a rezultat reșezarea structurilor de putere mondială și formarea unor centre majore, concepute ca fiind actori sau instituții care prin comportamentul și voința lor modelează și îndreaptă puterea spre multiple sectoare ale sistemului internațional. Centrele majore de putere practic au devenit, utilizând termenul folosit de S. Strange, „imperii nonteritoriale” datorită constituirii „civilizației afacerilor mondiale”, relațiile internaționale rămânând, conform R. Cline, arenă a „hegemonismului marilor puteri”. În condițiile policentrismului, ierarhia treptat a fost atenuată, dar nu s-a revenit la echilibrul

de forță: relațiile internaționale fiind spațiu al cooperării și conflictului, se caracterizează printr-un grad relativ înalt de eterogenitate din cauza diversificării prin descentralizare și extindere a listei actorilor internaționali și a interdependenței globale, amplificată de transnaționalizare și revoluția informațională. Ordinea mondială postrăzboi rece s-a format într-un mediu descentralizat, alinear și sinergetic, dată fiind extinderea numărului de participanți ai procesului colectiv de adoptare a deciziilor la nivel internațional, chiar și în condițiile polarității și stratificării. Statele naționale și organizațiile internaționale guvernamentale continuă să dețină calitatea de cei mai importanți și mai influenți actori internaționali, în timp ce în lista actorilor transnaționali pozițiile de lideri revenind corporațiilor transnaționale și mișcărilor teroriste.

În contextul evenimentelor din Ucraina (2014) și din Siria (începând cu anul 2015) modelul de ordine mondială este supus unor tentative de a fi schimbat, dat fiind că un actor major al relațiilor internaționale, Federația Rusă, formator de sistem, pune la îndoială configurația stabilită (de ordine mondială) și consolidată la începutul secolului al XXI-lea. Structura sistemului internațional din ultimul deceniu al secolului al XX-lea a fost eminentă de tip uni-policentrist, în timp ce după evenimentele din 11 septembrie 2001, când supraputerea practic și-a recunoscut deschis vulnerabilitatea, a făcut apel la solidaritate, inclusiv prin referință la art. V al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949 cu privire la formarea Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, și a solicitat expres extinderea numărului responsabililor pentru soarta lumii. Acest raționament, dar și fortificarea potențialului unor actori majori pe arena mondială, ne justifică în mod plener să susținem că structura a primit formatul policentrist. Relațiile dintre actorii internaționali majori se desfășoară pe orizontală nu în baza principiului echilibrului de forțe, acesta realizându-se la nivelul subsistemelor, ci al ierarhiei relative, dar care se dovedește a fi cu mult mai pronunțată pe verticală, în raporturile dintre „centru” și „periferie”, dat fiind că partajarea pe axa globală Nord-Sud n-a rămas decât o metaforă, devenind istorie, și cedând locul divizării pe coordonata Sud-Sud. Atât „centrul”, cât și „periferia” sistemului internațional practic „s-au diluat” în aspect geopolitic, geoeconomic și instituțional, eventualitatea conflictului global fundamentat teoretic de către K. Ohmae sau de A. și H. Toffler s-au redus substanțial. „Configurația geometrică” a sistemului internațional a fost supusă unor transformări substanțiale, schimbări determinate de redimensionarea pozițiilor anumitor elemente ale structurii, deoarece relațiile agent-structură se află în raporturi de interdependență.

În concluzie notăm că în condițiile ierarhiei globale, managementul ordinii mondiale este asigurat de actorii majori, în contextul că hegemonia sectorială este realizată nu numai de state, dar, cu predilecție, de asociațiile lor comercial-economice, corporațiile multinaționale și de piețele financiare globale, cu precizarea că primele două ocupă numai anumite segmente ale economiei, pe când influența ultimilor este cu adevărat de nivel global. Asigurarea securității internaționale și menținerea păcii continuă să rămână cauza actorilor majori și a alianțelor politico-militare: contrar mai multor supoziții, rolul factorului politico-militar nu a pierdut din relevanță, ci din contra, s-a revigorat. Actualmente ne întoarcem în mare parte la fundamentele clasice de abordare a relațiilor internaționale, dar care sunt aplicate în contextul realităților noi.

BIBLIOGRAFIE

1. Bull H. Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială. Chișinău: Știința, 1998. 317 p.
2. Hoffmann S. Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale, Chișinău: Știința, 1999. 418 p.
3. Guzzini S. Realism și relații internaționale. Iași: Institutul European, 2000. 472 p.
4. De Senarclens P. La Politique Internaționale. Paris: Armand Colin, 1992. 185 p.
5. Kosolapov N. Teoreticheskie issledovanija mezhdunarodnyh otnoshenij. V: Mirovaja Jekonomika i Mezhdunarodnye Otnoshenija. 1998, nr. 1, s. 82 - 93.
6. Vojtolovskij F. Nestabil'nost' v mirovoj sisteme. [on-line] <http://www.intertrends.ru> (vizitat la 20.10.2018).
7. Jensen L., Miller L. Global Challenge. Orlando: Harcourt Brace College Publishers, 1997. 454 p.
8. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Sirius SRL, 2011. 248 p.
9. Buzan B. Little Richard. Sisteme internaționale în istoria lumii. Iași: Polirom, 2009. 469 p.
10. Waltz K. Teoria politicii internaționale. Iași: Polirom, 2006. 325 p.
11. Griffiths M. Relații Internaționale: școli, curente, gânditori. București: Ziuva, 2003. 439 p.
12. Buzan B. Economic structure and international security: the limits of the liberal case. In: International Organisation. 1984. nr. 38(4), autumn. p. 597-624.
13. Miroiu A. Evoluția sistemului internațional până la 1914. În: Manual de relații internaționale/ coord.: Miroiu A., Ungureanu R.-S. Iași: Polirom, 2006. p. 15-30.
14. Ikenberry J. Getting Hegemony Right. In: The National Interest. 2001, nr. 63, spring. p. 17-24.
15. Wilkinson D. Unipolarity Without Hegemony. În: International Studies Review. 1999, summer. p. 135-159.
16. Aron R. Paix et guerre entre les nations: Paris: Calmann-Levy, 2-me ed., 1984. 873 p.
17. Kissindzher G. Diplomatiya. Moskva. Tsentr Lodomir, 1997. 848 s.
18. Morgenthau H. Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace. Iași: Polirom, 2007. 735 p.
19. Juc V. Formarea ordinii mondiale policentriste după încheierea războiului rece. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2010, nr. 1. p. 83-90.

Sergiu Cuciuc. *Zăpada multașteptată*, 1971, u. p., 142 × 182 cm.